

triindvajset let do svoje smrti, ki ga je zadela dné 7. t. m. (v nedeljo) dopoldne, prav tedaj, ko je hotel opraviti božjo službo.

Pokojnik je bil mož posebne vrste. Cenil je svoj stan in izpolnjeval rad in natančno njegove dolžnosti, poleg tega pa je ljubil prirodo nenavadno živo. Vse ga je zanimalo: cvetlice, živalce tudi najmanjše in najneznatnejše, dejal bi, najbolj skrite. In nabiral je razne, posebno redkejše vrste, celó po strmih gorah in nevarnih prepadih in jamah svoje domovine. Imel je velike zbirke: največjo je oddal deželnemu muzeju kranjskemu (za 1500 gl., katere je pa odločil za dijaško ustanovo), manjše je oddal — kolikor vemo — šolam in zavodom. Neko polževo vrsto je on prvi našel (in ji dal tudi svoje ime), o drugih je pa pokazal, da živé tudi pri nas.

Robič je bil tudi slovenski pisatelj. Najrajši se je oglašal z manjšimi dopisi o prirodnih stvaréh. Ko je jel izhajati naš list, bil je tudi pokojnik med njegovimi sotrudniki. Pisal je v 1. in 2. letniku o strupenih rastlinah. Pisal je temeljito in ob jednem porabno, zato smo radi čitali njegove spise. A ko je imel pisati za 3. letnik, omagale so mu oči, in tudi pisal je težko; odpovedal se je sotrudništvu.

Pokojnik je bil dobrega srca, postrežljiv, vesel in šaljiv. V veseli družbi je znal vedno mnogo povedati. Ker je bil pa tudi odločen in

kremenit značaj, bil je tudi oster in je večkrat komu povedal katero, ki mu ni bila ljuba.

Bil je slobodnega vedenja in mišljenja. Gore so mu bile ljubše kakor mestne palače, in svetlo solnce, ki mu je sijalo na ljubo Šenturško goro mnogo bolj nego nam v nižavah, bilo mu je dražje nego blesk praznih častij. Zato je bil nad vse srečen in zadovoljen na svojem mestu. Tu je živel v miru sredi svojih preprostih župljanov in sredi gorske prirode.

Rad je pogodil kako „originalno“. Tako si je n. pr. napravil jako trpežen klobuk iz luščin borovih storžev in ga nosil v petek in svetek. Dobro mu je délo, ako si se zanj zanimal.

In sedaj ga ni več, blagega gospoda Šimna! Gorenjska stran ga bo pogrešala, spomin njegov bo živel še dolgo.

Tako ginejo naši duhovniki — moške stare korenine. Pucher, Peteruel, Parapat, Sežun, Robič — — — ni jih več. Toda, ako Bog dá, naposled se nam zopet zjasnijo vremena, duhovski stan bo prebíl sedanje boje za vero in narodnost, in tedaj bo marsikateri duhovnik kot učenjak-strokovnjak zopet čast delal domovini. Če pa prideš kdaj, mladi bralec, na Šenturško goro, vedi, da je tukaj bival velik mož, vreden trajnega spomina¹⁾ med Slovenci.

dr. Fr. L.

¹⁾ Pokojnikove znanke prosimo, naj nam ga natančneje opišejo, mi pa objavimo dve sliki sotrudniku v spomin.

II. Matija Valjavec.

Zatonila je svetla zvezda na obnebjú slovensko-hrvaškega slovstva, zvezda, ki se je v vedno jasnem blesku žarila od leta 1848. pa do današnjega dné! Matija Valjavec, naš slavní rojak, je zatisnil 15. sušca v Zagrebu bistro svoje oko v večno spanje. Bridko je zadela ta nepričakovana izguba nas Slovence, a tužni žalujejo tudi bratje Hrvatje ob grobu vrlo zaslužnega moža, pesnika in učenjaka.

Rodil se je Matija Valjavec¹⁾ 17. svečana l. 1831. pri Kračmanu na Srednji Beli pol ure od Preddvora. Na mladega, jako prebrisanega dečka je blagodejno vplivala krasna lega njegove rojstvene vasi. Z domačega praga je Matijček čudeč se zrl na mogočne Karavanke, hrepeneče mu je uhajal pogled na zeleni Storžec in na „Zaplato planino“. Tam bolj v ozadju pa ga je pozdravljajl skaloviti Grintovec z nedostopno Kočno. Za pesniško naravo res kakor ustvarjen kraj!

¹⁾ Zares zanimiv življenjepís nam je podal lanskó leto prof. Levec v drugem zvezku „Knezove knjižnice“ 1895. — Pis.

Pač bi bilo preobširno, popisovati, kako je Kračmanov Matija hodil v ljudsko šolo v Kranju, kako je izvrstno dovršil srednje šole v Ljubljani in kako je potem v potu svojega obraza zvrševal svoje študije na dunajskem vseučilišču; ogledati si hočemo Valjavca le kot izredno marljivega nabiralca narodnega blaga, kot nadarjenega pesnika in slednjič kot učenjaka — in spoznali mu bomo glavo in srce.

Že deček je rad poslušal Matija svojo babico, ki mu je pripovedovala razne pravljice in pripovedke o rojenicah, o desetem bratu, o zakletih vitezi. V gimnaziji se je po vzgledu tedanjih nabiralcev narodnega blaga tudi sam navdušil za to velevažno delo in storil na tem polju, lahko rečemo, največ izmed vseh tovarišev. — V počitnicah je marljivo in pazno poslušal govorico v svojem rojstvenem kraju, pridno zahajal k večkratnim shodom vaških možakov v hiši „starega Kosmata“, o katerem ti še dandanes vsakdo na Beli vé kaj povedati. Mnogo narodnih pesmij je tukaj slišal in si jih je tudi zapisal, spoznaval pa je tudi pravo narodovo govorico in njegovo mišljenje.

Veliko narodnih pesmij mu je pel neki Boštetovčev Jože¹⁾ — seveda za nagrado je zahteval priljubljene mu vodke, s katero si je namakal suho grlo —; Matija pa je natanko tako zapisoval pesmi, kakor mu jih je Jože pel. To pa je tudi jedna glavnih zaslug Valjavčevih v nabiranju narodnega blaga, zakaj dočim so drugi nabiralci navadno sami popravljali in pilili narodne pesmi, zapisaval jih je Valjavec prav tako, kakor jih je slišal in prav v tistem narečju. In to je prav! Saj le tako je mogoče, da se nam zrcali v narodnih pesmih mišljenje in hotenje narodovo. — Kako res krepko se glasi naslednja vrstica:

Cew teden je na twac̃ biw
ali Al' m' boš kej dawa pušeljca?

V tem smislu je torej nabiral Valjavec narodno blago v svojem rojstvenem kraju in v Gobjdu pri Tržiču, kjer se je mudil večkrat pri sorodnikih o počitnicah v dijaških letih.

Kot profesor v Varaždinu (1854—1876) je prav kakor marljiva bučela nabiral narodno blago s Spodnjega Štajerskega in zlasti pripovedke v kajkavskem narečju iz okolice varaždinske²⁾, ki bi bile za našo mladino zelo primerno berilo, ako bi jih kak spreten pisatelj prikojil v ta namen.

Dasi bi se še dalo dokaj zanimivega povedati o Valjavcu folkloristu — da rabimo ta zanj primerni izraz —, vendar za sedaj zadostuj toliko!

Že na nižji gimnaziji je začel Valjavec zlagati drobne pesmice in jih je pisal v svoj veleznimivi dnevnik; v šesti šoli pa je stopil s svojimi lastnimi duševnimi proizvodi v javnost kot sotrudnik „Novic“. Prva njegova pesmica, natisnjena v „Novicah“ l. 1848., je vzbudila takoj občno pozornost na mladega, „veliko obetavnega“ pesnika. In res! Valjavec je bil v javnosti preje znan kot slovenski pesnik, nego kot nabiralec narodnega blaga. Res je pa tudi, da Valjavca — pesnika ne moremo prav soditi, ako ne vemo, da je stal pod vplivom narodnega pesništva; in s tem razlogom smo tudi govorili na prvem mestu o Valjavcu kot nabiralcu narodnega blaga.

¹⁾ Boštetovčev Jože je v svojih mladih letih v raznih službah obhodil Koroško in Štajersko in je vedel iz svojega življenja mnogo povedati. Znane so mu bile narodne pesmi iz domačega kraja, kakor tudi štajerske in koroške. Na stara leta pa je ves nadložen prosjačil od hiše do hiše. Ljudje so govorili, da poje rad „kvante“ in nikakor jim ni bilo všeč, ko si jih je Valjavec zapisoval, še bolj pa so se čudili, da se tudi v Ljubljani za take pesmi menijo. — Pis.

²⁾ Valjavec sam jih je izdal dvakrat v jako lični zbirki. — Pis.

Leto 1848. je vzbudilo pesniško nadarjenega Valjavca, da je dal duška svoji goreči ljubavi do domovine in do naroda slovenskega. Prve njegove pesmi se nam zdijo kakor mili glasovi narodnega pevca, ki kliče svoj narod k probujenju. Tu prosi nevesta svojega ljubljence, ki gre v vojsko, naj ne pozabi nje Slovenke in svojih rojakov, tam zopet mati navdušuje svojega ljubljene sina, naj gre hrabro v boj za domovino in za svoj narod, sin pa obeta, da tudi v tujini ne pozabi svojih domačih in svojega rojstnega kraja.

Kako gorečega Slovenca se nam kaže pesnik v teh kratkih, toda jedrnatih popevkih!

Izmed lirčnih pesmij Valjavčevih so še najboljše one, v katerih opeva naravo in drobne ptičice pevke. Za vzgled sledi tu kitica iz pesmi *Na planini*:

Vstopim se na vrh planine,
Solnce ravno gori gré;
Z nebotične visočine
Se mi daljni svet odpré.

Jako mile in ganljive so tudi njegove domoljubne pesmi, katere vse preveva neka ljubka domotožnost in nepopisno hrepenenje po daljni rojstveni vasi.

Ako se poje pesem *Danici* res s pravim čutom, kar očara poslušalce, da se jim nehoté vzbudi sočutje do pesnika. Saj res tako ljubeznivo doné ti glasovi:

Al' na tujem tudi zvezda me poznaš,
Ker na mene doli, ko domá migljaš? —

Jaz poznam še dobro tebe, zvezdica;
Stara mati so te mi zaznamila.
Kedar prisvetila,
S' me iz sna vzbudila
Daleč tam domá!

Valjavec je prevel tudi precéj psalmov, kateri so se mu prav izvrstno posrečili. Manj ugajajo njegove ljubezenske pesmi izza mladih let; pač pa so boljše njegove *Drobne pesmi*, v katerih opeva svojo nevesto.

Veliko lepše uspehe pa je dosegel Kračmanov Matija v epskih pesmih, katerih nekatere so res pravi biseri v naši književnosti. Izmed teh so mnoge sprejete v razna šolska berila, kakor *Tica pivka*, *Sirota Jerica*, *Ovsenjak* in *Vojska z volkom in psom*, katere vse mladini izredno ugajajo. Med daljšimi proizvodi se je Valjavec pokazal izvrstnega epika v epopeji *Zora in solnce* in v nežni idili *Zorin in Strlina*. Obe sta prav iz naroda povzeti; snov prve se opira na narodno „Zarika in Solnčica“, druga pa nam slika prav lepo čisti značaj angelsko čiste in nedolžne deklice Strline in ne-

srečno osodo njenega častilca Zorina, ki se smatra nevrednega nje, čiste kot angel.

V vseh teh epskih pesmih pa se zrcali bolj ali manj značaj narodnih popevk.

V prvi dobi slovstvenega delovanja smo opazovali neutrudnega in premarljivega nabilca narodnega blaga, pravljic, vraž in narodnih pesmij, in nadarjenega, rodovitnega pesnika; v drugi dobi svojega delovanja pa se nam kaže Matija globokomislečega učenjaka in jezikovnega raziskovalca.

Leta 1876. se je preselil Matija Valjavec v Zagreb, kjer je služboval na ondodni gimnaziji do l. 1891., v katerem letu je stopil vsled želodčne bolezni v dobro zasluženi pokoj.

V vsej tej dobi je bil marljiv član jugoslovanske akademije, za katero je napisal mnogo jedrnatih in znamenitih razprav o jezikoslovju. Kar je poprej „premarljiva književna bučela“ nabiral med narodom, to je sedaj znanstveno in kritično raziskaval in razpravljaj, in le tako si moremo razlagati, kako je mogel tako temeljito obdelavati vprašanja slovenske slovnice in svet seznanjati s kajkavskim narečjem.

Nekaj razprav, ki so zlasti za nas Slovence velike važnosti, hočemo tu navesti.

Že leta 1858. je priobčil v letnem poročilu varaždinske gimnazije jako mično razpravo *Proben des Slovenischen, wie es um Preddvor in Oberkrain gesprochen wird. Ein Beitrag zur slavischen Dialektenkunde*.

Znamenita je tudi razprava o *Novoslovenskom komparativu prema staroslovenskomu gledé formacije*.

Največje in najpomembnejše znanstveno delo Valjavčevo je njegov *Prinos k naglasu v (novo) slovenskom jeziku*, o katerem delu se veleučeni o. St. Škrabec tako-le pohvalno izraža: „Nevtrudljivi zagrebški akademik Matija Valjavec je doveršil, ni davno, o našem naglaševanju velikansko delo, kakeršnega nima pač nobeden drugi izmed slavenskih jezikov in najberž sploh na vsem svetu nobeden. V slovarju ga je profesor Pleteršnik vže pridno porabil; da ga bo treba porabiti nadalje tudi v slovnici, o tem, mislim, ni dvojbe.“¹⁾ Dovolj častna pohvala!

¹⁾ Cvetje, XIV. tečaj, 7. zv. 1895.

Zadnja leta je pošiljal svoje jezikoslovske drobce in zbirko kajkavskih besedij tudi „Ljubljanskemu Zvonu“ (1892—1895).

Poleg tega je preiskaval razne glagolske in cirilske rokopise, kar je bilo pač dovolj zamudno delo. Omeniti hočemo le, da je tak glagolski ulomek (1856) tudi zasledil v grajsčini na Turnu pri Preddvoru, kjer je bila rojena ljubljena soproga dr. Lovra Tomana in slovenska pisateljica Josipina Turnogradska, in ga je priobčil v „Kresu“ l. 1885.

Tako smo si torej na kratko ogledali plodovito in tako mnogostransko delovanje Matije Valjavca. Umrl je mož šestinšestdesetih let, na polju slovensko-hrvaškega slovstva pa je bil delaven z neumorno vstrajnostjo — pol stoletja. Matija je bil res prava gorenjska grča, bil je kremenit značaj, tu pa tam se opaža na njem ona pristno gorenjska trda narava, a na drugi strani se zopet kaže moža plemenitega in dobrovoljnega srca, ki se mora vsakomu prikupiti. Rad je Valjavec obiskaval našo kranjsko deželo ob počitnicah in se mudil nekaj časa na Bledu, nikoli pa ni pozabil svojega rojstvenega doma, kjer se je vselej oglasil pri svojem bratu, ki je še sedaj mlinar in žagar pri Kračmanu. Še zadnja leta je izražal željo, da bi še enkrat rad videl svoj rojstveni kraj, a zaradi bolezni ni mogel ustreči svoji srčni želji.

Valjavec je bil usmiljen in poslušen, včasih nekoliko trmoglav sin, bil je iskreno ljubeč soprog in skrben oče svojim otrokom, katere je že vse dobro preskrbel. In tako je lahko mirno v Gospodu zaspal s sladko zavestjo, da je dari božje vestno uporabljal v prid in korist svojemu bližnjemu.

Ako je bilo dosedaj pri nas Valjavčevo ime bolj pozabljeno in manj znano, naj bi pripomogla ta skromna črtica v to, da se mi Slovenci bolj zanimamo za Valjavca, na katerega smo v resnici lahko ponosni. „Matica Slov.“ bi gotovo vsem članom zelo ustregla, ako bi izdala po različnih listih raztresena dela Valjavčeva v lični obliki, nekoliko popravljena in lepo urejena. To bi bil tudi najlepši spominik zaslužnemu našemu rojaku, pesniku in učenjaku.

Ks.

Književnost.

Slovenska književnost.

Knjige „Slov. Matice“ za l. 1896.

Letopis Slovenske Matice za leto 1896. Uredil Anton Bartel. Natisnila Narodna tiskarna. 8°. Str. 288. Cena 1 gl. — Kakor druga leta, ima tudi ta letnik prav različno poučno in zajemljivo vsebino.

Najprej čitaš na str. 1—46 nadaljevanje † J. Navratila: „Slovenske národne vraže in prazne vere.“ Razdeljen je ta sestavek v dva glavna oddelka, namreč: I. Bajila od 1—38. str. in II. Različno čaranje po različnem namenu od 38—46. str. Vsak oddelek ima po več pododdelkov, kar dela razpravo soseb pre-